

УДК 37.018.26

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-6\(52\)-146-156](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-6(52)-146-156)

Білошицька Тетяна Юріївна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов і новітніх технологій навчання, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, тел.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0003-0576-7342>

АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПЕДАГОГА ЯК КОНСУЛЬТАНТА

Анотація. У статті проаналізовано вплив особистісних характеристик вчителя на ефективність педагогічної діяльності. Мета статті полягає у визначенні необхідних особистісних характеристик вчителя для успішного та ефективного педагогічного консультування суб'єктів начально-виховної діяльності. Доведено, що важливою складовою ефективності педагогічного консультування суб'єктів начально-виховної діяльності є вимоги до особистості консультанта. Умовно вимоги поділено на три групи: до особистості консультанта; до професійної підготовки; етичні.

Для визначення найбільш важливих рис необхідних для успішної професійної діяльності консультанта нами було проведено опитування серед студентів Житомирського державного університету ім. І. Франка та вчителів шкіл. В опитуванні взяло участь 647 чоловік. Метою дослідження було з'ясувати, якими особистісними характеристиками на їх думку повинен володіти педагог як консультант. Загалом було перераховано більше 25 характеристик, але найголовнішими назвали толерантність, високий рівень інтелекту, врівноваженість та доброзичливість. Також було проведено кількісний та якісний контент-аналіз переліків особистісних якостей, властивостей, рис, схильностей та педагога як консультанта у роботах вітчизняних і зарубіжних авторів.

Доведено, що педагогічне консультування суб'єктів начально-виховної діяльності буде ефективним, якщо в його основу покладені принципи гуманізму, а основними характеристиками педагога як консультанта визначено здатність до емпатії, конгруентність і безумовне прийняття, відомі як "тріада Роджерса".

Ключові слова: педагогічне консультування, суб'єкти навчально-виховної діяльності, особистісні характеристики педагога як консультанта, вимоги до особистості консультанта.

Biloshytska Tetiana Yuriivna PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Modern Teaching Techniques, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, tel.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0003-0576-7342>

ANALYSIS OF PERSONAL CHARACTERISTICS OF A TEACHER AS A COUNSELLOR

Abstract. The research analyses the influence of teacher's personal characteristics on the effectiveness of pedagogical activity. The purpose of the research is to determine the necessary personal characteristics of a teacher for successful and effective pedagogical counselling of subjects of educational activity. It is proved that an important component of the effectiveness of pedagogical counselling of subjects of educational activity is the requirements for the personality of the counsellor. The requirements are conditionally divided into three groups: to the personality of the counsellor; to professional training; ethical.

To identify the most important characteristics necessary for successful professional activity of a counsellor, we conducted a survey among students of Zhytomyr Ivan Franko State University and school teachers. A total of 647 people took part in the survey. The purpose of the study was to find out what personal characteristics they believe a teacher should possess as a counsellor. In total, more than 25 characteristics were listed, but the most important ones were tolerance, high level of intelligence, balance and friendliness. A quantitative and qualitative content analysis of the lists of personal qualities, properties, traits, inclinations of a teacher as a consultant in the works of native and foreign authors was also conducted.

It is proved that pedagogical counselling of subjects of educational activity will be effective if it is based on the principles of humanism, and the main characteristics of a teacher as a counsellor are the ability to empathy, congruence and unconditional acceptance, known as the "Rogers triad".

Keywords: pedagogical counselling, subjects of educational activity, personal characteristics of a teacher as a counsellor, requirements to the counsellor's personality.

Постановка проблеми. У зв'язку з підвищенням якості освітніх послуг, інтенсифікацією інформаційних процесів, входженням людства в еру інформаційної цивілізації, суспільство потребує кваліфікованого, добре підготовленого педагога, здатного реагувати на динамічні зміни, аналізувати інформацію та супроводжувати учнів у складному навчально-виховному процесі. Основною функцією педагога стає не лише передача знань, а організація, стимулювання та координація навчально-виховного процесу. Важливою складовою ефективності педагогічного консультування є вимоги до консультанта. Відповідно, актуальним постає завдання визначення необхідних особистісних характеристик вчителя для успішного та ефективного педагогічного консультування суб'єктів начально-виховної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу впливу особистісних характеристик на ефективність педагогічної діяльності вчителя присвячена велика кількість досліджень (О. Антонова, Г. Балл, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, І. Зязюн, С. Лісова, Н. Ничкало та ін.). Також існує безліч наукових

психологічних видань, у яких досліджуються особистісні характеристики психолога-консультанта (С. Гледдінг, Р. Кочюнас, К. Роджерс, К. Клеппін, В. Тюнсхофф, У. Рампіллон, М. Барцело, Д. Вудс та ін.). При цьому можна спостерігати очевидний дефіцит досліджень особистісних якостей педагога як консультанта.

Мета статті – визначення необхідних особистісних характеристик вчителя для успішного та ефективного педагогічного консультування суб'єктів начально-виховної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою ефективності консультування є вимоги до консультанта. Умовно вимоги можна поділити на три групи: до особистості консультанта; до професійної підготовки; етичні.

Вчені виділяють різні якості необхідні спеціалісту для успішного консультування. Проте, усі вони поділяють думку, що основним засобом, який безпосередньо впливає на ефективність процесу, є особистість консультанта. К. Роджерс наголошував, що теорія і методи консультанта є менш значимі, ніж виконання ним своєї ролі [8].

У 1964 році Комітет з нагляду та підготовки консультантів США встановив такі шість якостей особистості, необхідних консультанту: довіра до людей; повага до цінностей іншої особистості; проникливість; відсутність упередженості; саморозуміння; усвідомлення професійного обов'язку [3, с.210].

Р. Кочюнас підкреслює факт, що дані якості особистості не являються вродженими, а розвиваються протягом життя. Він не заперечує важливість професійних знань та спеціальних навиків консультанта, але перевагу надає фактору особистості [2]. Р. Мей наголошує, що консультантами не народжуються, ними стають. “Розвиток відбувається в результаті особистого просвітлення консультанта, його зацікавленості в людях та задоволення від спілкування з ними” [7].

“Модель ефективного консультанта” Р. Кочюнаса є рухливою, оскільки кожен спеціаліст має можливість її доповнити. Стрижнем даної моделі Р. Кочюнас називає автентичність. Він виділяє три основних ознаки автентичного існування: повне усвідомлення теперішнього моменту; вибір способу життя в даний момент; прийняття відповідальності за свій вибір. Під відкритістю власному досвіду автор розуміє щирість у прийнятті власних почуттів. Ефективний консультант, на його думку, не повинен відганяти ніякі почуття, в тому числі й негативні. Наступною важливою якістю є розвиток самопізнання. “Чим більше консультант знає про себе, тим краще зрозуміє своїх клієнтів, і навпаки – чим більше консультант пізнає своїх клієнтів, тим глибше розуміє себе” [7]. Серед значимих якостей Р. Кочюнас ставить силу особистості та ідентичність, толерантність до невизначеності, прийняття особистої відповідальності за консультативний процес, оцінювання людей без засудження та навішування ярликів, емпатію. Важливим моментом є ставлення реалістичних цілей. Ефективному спеціалісту слід розуміти обмеженість своїх можливостей і

пам'ятати, “що будь-який консультант незалежно від професійної підготовки не всесильний” Ні один консультант не здатен вирішити проблеми кожного клієнта і правильно організувати взаємодію. Лише реальна оцінка власних можливостей дозволяє ставити досяжні цілі.

В основі консультування К. Роджерса лежить людино-центрований підхід, центральна гіпотеза якого може бути сформульована наступним чином: “людина в самій собі може знайти величезні ресурси для самопізнання, зміни Я-концепції, цілеспрямованої поведінки, а доступ до цих ресурсів можливий лише при виконанні трьох умов, які сприяють створенню певного фасилітуючого психологічного клімату” [8]. Цими умовами, відомими як “тріада Роджерса”, є конгруентність, безумовне прийняття клієнта та емпатія. На нашу думку, дані умови є стержнем будь якої моделі ефективного консультанта. При цьому технічні прийоми розглядаються як каталізатори консультативного успіху; самі ж по собі, відірвані від особистості консультанта, вони цей успіх не забезпечують.

К. Роджерс вбачає в конгруентності здатність консультанта відкрито проживати почуття та установки, які мають місце в даний час. “Чим більше терапевт є самим собою по відношенню до клієнта, чим в меншій мірі відгороджений своїм професійним та особистісним фасадом, тим більш імовірно, що клієнт зміниться та конструктивно “просуватиметься” [8]. Синоніми терміна конгруентність – щирість, автентичність, реальність. Науковці виокремлюють два рівні конгруентності. Перший рівень характеризується чотирма процесами: досвідом, усвідомленням, невербальною мовою, вербальною мовою. Другий рівень характеризується прийняттям на себе повної відповідальності за свій досвід без звинувачення інших чи ситуації. Це означає, що людина приймає всі переживання всередині свого «Я» та несе повну відповідальність за свій досвід.

Другою за важливістю умовою для ефективного консультування К. Роджерс називає безумовне прийняття – прийняття клієнта в цілому, самого по собі, незалежно від того, ким він є в даний момент. Е. Медоус розглядає цей термін не лише як безумовне прийняття, повагу іншого та віру в його можливості, але і як безумовне ціннісне ставлення до тих проявів іншого, які загрожують цілісності та інтегрованості «Я» [2]. Він обґрунтовує три кроки безумовного позитивного прийняття: відмова від судження (оцінки); відмова від прагнення змінити людину і третій крок полягає в тому, що людина не відштовхує і не засуджує прояви, що загрожують інтегрованості та цілісності, а позитивно переосмислює їх, приймає і високо цінує.

Емпатію вживають як синонім співпереживання. Мова йде не про переживання однакових з клієнтом почуттів, а про переживання почуттів останнього. Консультант настільки глибоко проникає у внутрішній світ іншого, що чітко сприймає почуття, особистісні смисли, які переживає клієнт, і передає це розуміння клієнту. “Емпатичний терапевт проникливо підхоплює смисл

стану, який переживає клієнт в даний момент, і вказує не цей смисл, щоб допомогти пацієнту сконцентруватися на ньому та спонукати пацієнта до подальшого і більш повного безперешкодного переживання” [8]. Тобто бути в стані емпатії означає сприймати внутрішній світ іншого із збереженням емоційних та смислових відтінків. Емпатійне спілкування має декілька граней. Воно має на увазі входження в особистий світ іншого, тимчасове перебування в ньому, але без оцінок та суджень, при цьому можна за бажанням успішно повернутися у свій світ. Цю якість К. Роджерс вважав самою рушійною силою, яка забезпечує зміни.

Р. Мей вкрай важливою рисою для професіонала вважає врівноваженість, – “консультант може працювати лише крізь себе, отож, необхідно, щоб це “Я” було ефективним інструментом” [7]. Ефективному спеціалісту необхідно уникати особистих пристрастей та схильності консультивати, опираючись на власні заботи.

На думку Л. Бечтолда, Е. Вернера, Р. Кеттелла і Дж. Древлда ефективний психолог – це особистість з творчим мисленням, що схильна до самоаналізу, любить працювати наодинці, незалежна і самовпевнена, але завжди готова скористатися новими можливостями для набуття нового досвіду, емоційно стійка, наділена розвиненим відчуттям самоконтролю, володіє гнучким мисленням і легко адаптується [6].

Т. Колтунович зазначає, що у нашій країні акцентується увага на таких особливостях: чуйність, об’єктивність, гнучкість, емпатія, відсутність власних серйозних проблем. До шкідливих рис відносять авторитарність, пасивність, залежність, замкнутість, схильність використовувати клієнтів для задоволення своїх потреб, невміння бути терплячими до різних суджень клієнтів, невротичну установку по відношенню до грошей та ін. [5, с.23].

С. Васьківська виділяє такі особистісні властивості, які визначають неабиякий вплив на ефективність проходження психоконсультативного процесу: вміння співпереживати та співчувати; викликати довіру щирістю та відкритістю; автентичність (самодостатність); сила «Я»; відкритість власному досвіду (як не парадоксально звучить, потрібно вміти вчитись навіть у клієнта); толерантність до невизначеності; вміння нести особистісну відповідальність; ставити реалістичні цілі; емпатія та сміливість щодо побудови глибоких стосунків з іншими людьми; особиста зрілість консультанта [2, с. 36].

Деякі дослідники виявили, що для успіху практичного психолога найважливішими якостями особистості є: загальний інтелект і стресостійкість, підтримувальний стиль спілкування. За їх даними, психолог уміє підтримувати контакт і стійкий до стресу при спілкуванні, може контролювати свою поведінку, емпатичний, самовпевнений, розслаблений, енергійний і самодостатній. Тобто, психолог-практик – це особистість, здатна добре адаптуватися до соціального середовища

А. Журавель [4] було проведено контент-аналіз переліків особистісних якостей, властивостей, рис, схильностей та інтересів, що забезпечують

успішність професійної діяльності психолога-консультанта в системі освіти, за роботами вітчизняних і зарубіжних авторів. Усього науковець перераховує 38 особистісних характеристик необхідних консультанту, серед яких найголовнішими є професійна креативність, здатність до емпатії, здатність до самоконтролю і саморегуляції, гнучкість мислення та поведінки. На погляд автора, найбільш точним поняттям, яке охоплює наведені вимоги до консультанта, є поняття “компетенція”. Тобто, окрім вимог до особистості, ефективному консультанту слід враховувати вимоги до професійної компетенції.

Я. Чаплак зазначає, що вмiла, усвідомлена та цілеспрямована діяльність може бути забезпечена тільки достатньою сформованістю системи умінь регуляції та саморегуляції, які використані для координації арсеналу психічних можливостей у діяльності. Недостатня сформованість умінь саморегуляції, на нашу думку, є однією з основних причин труднощів і на шляху професійного самовизначення, і при засвоєнні вимог даної професійної діяльності, оволодінні необхідними в ній уміннями та знаннями [6].

Отже, проведений аналіз показує, що педагогу як консультанту для успішної діяльності необхідна ціла низка особистісних якостей.

Виникає безліч питань пов'язаних з диференціацією особистісних характеристик притаманним психологам-консультантам в сфері освіти та педагогам-консультантам. Також зазначимо, в якості об'єкту досліджень виступають, як правило, студенти педагогічних ВУЗів, психологи-консультанти, а не педагоги як консультанти.

Нами було проведено опитування серед студентів Житомирського державного університету ім. І. Франка та вчителів шкіл. В опитуванні взяло участь 647 чоловік. Метою дослідження було з'ясувати, якими особистісними характеристиками на їх думку повинен володіти педагог як консультант. Загалом було перераховано більше 25 характеристик, але найголовнішими назвали толерантність, високий рівень інтелекту, врівноваженість та доброзичливість.

Для визначення найбільш важливих рис необхідних для успішної професійної діяльності консультанта нами було проведено контент-аналіз переліків особистісних якостей, властивостей, рис, схильностей та інтересів психолога-консультанта, психолога у сфері освіти, продуктивного педагога, педагога як консультанта у роботах вітчизняних і зарубіжних авторів.

Основна мета контент-аналізу полягає в тому, щоб знайти такі процедури, за допомогою яких можна було б виявити в тексті відповідні індикатори досліджуваних явищ і характеристик, заміряти їх і потім адекватно інтерпретувати [1, с.7].

У нашому дослідженні ми застосовували кількісний та якісний контент-аналіз. Кількісний контент-аналіз характеризується частотою появи в тексті певних характеристик. Якісний контент-аналіз орієнтований на облік сполучення якісних і кількісних показників.

Раймонд Б. Кеттелл використовує терміни «властивість особистості», «риса особистості» та «особистісний фактор» як синоніми. За Р. Кеттеллом,

властивості особистості – це «те, що дозволяє передбачити дії людини в даній ситуації». Риси особистості відображають стійкі і передбачувані психологічні характеристики і, безумовно, є найбільш важливими в концепції Р. Кеттела. Риси поділяються на темпераментні, тобто вроджені стабільні риси, динамічні риси, які відображають мотиваційні елементи поведінки, та риси-здібності, які визначають уміння та ефективність [2].

Тому, у нашому дослідженні до особистісних характеристик ми відносимо особистісні якості, властивості, риси, схильності, інтереси, вміння та здібності педагога як консультанта.

Ураховуючи кількість повторень у досліджуваній літературі, розглянуті нами особистісні характеристики ми розмістили у порядку зменшення їх вживаності. Оскільки не всі автори однозначно тлумачать зазначені риси, точний семантичний аналіз використаних ними понять не завжди є можливим, ми поєднуємо близькі за змістом розглянуті риси й якості як синонімічні та подаємо їх за узагальнюючою назвою, опираючись на контекст, у якому вони подані у дослідників.

Результати проведеного контент-аналізу представлені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Особистісні характеристики педагога як консультанта

№	Особистісна характеристика	К-ть авторів	
		а.з	%
1	Емпатія (здатність до емпатії, чутливість, чуттєвість, співпереживання, співчуття, емпатійність)	22	47,8
2	Толерантність (терпимість, терпимість до можливих зривів, відкритість до неспівпадаючих з власними поглядів і цінностей, терплячість та відсутність зарозумілості, відсутність упередженості, оцінювання людей без засудження та навішування ярликів, безоціночне ставлення до індивідуальних відмінностей людей, безумовне позитивне прийняття, уникання відхилень у власних оцінках та поведінці, об'єктивність, неупередженість, справедливість)	20	43,5
3	Уміння встановлювати та підтримувати контакт (вміння підтримувати добрі й ефективні стосунки з людьми, легкість у підтримці розмови, комунікативні здібності, контактність, уміння підтримувати контакт, комунікабельність, соціальність)	18	39,1
4	Здатність до самоконтролю і саморегуляції (самоконтроль, здатність до самоконтролю, високий рівень саморегуляції)	14	30,4
5	Гуманізм (інтерес і повага до чужої особистості, повага до цінностей іншої особистості, гуманність, великодушність, людяність)	12	26,1

№	Особистісна характеристика	К-ть авторів	
		а.з	%
6	Віра в позитивні зміни (віра в людей, позитивна установка щодо них , оптимізм, довіра до людей)	12	26,1
7	Здатність виявляти справжні емоції та переживання (автентичність, відкритість власному досвіду, конгруентність, чесність, відкритість, щирість в емоційних проявах, відкритість)	11	23,9
8	Уважність (концентрація і стійкість уваги, спостережливість, увага)	11	23,9
9	Стійкість (стійкість до стресу, емоційна стійкість, терплячість до фрустрації та невизначеності, толерантність до невизначеності, уміння сприймати спонтанність та непередбачуваність життя, терпимість до можливих зривів)	11	23,9
10	Саморозуміння (усвідомленість, розуміння власних особистісних особливостей, інтроспекція, сила особистості, усвідомлення власних проблемних сфер, потреб, мотивів, здатність до самокритики, прагнення до самопізнання та саморозвитку, розвиток самопізнання, самоаналіз)	10	21,7
11	Високий рівень інтелекту (непересічні інтелектуальні здібності, загальна інтелектуальність, інтелектуальна компетентність, високий рівень загального та соціального інтелекту, високий ступінь обдарованості, розвинений інтелект)	10	21,7
12	Енергійність (ентузіазм, гіпертимність)	10	21,7
13	Уміння слухати (уміння використовувати слухання як стимулюючий чинник)	9	18,4
14	Інтуїція (проникливість, психологічна інтуїція, інтуїтивність, педагогічна інтуїція)	9	18,4
15	Готовність до співробітництва (здатність сприяти та підтримувати клієнта, готовність до конструктивної взаємодії, уміння спільно аналізувати ситуацію ускладнень, готовність до контакту, готовність допомогти, здатність до партнерства)	9	18,4
16	Впевненість у собі (самовпевненість, комфорт у стосунках з владою)	8	17,4
17	Гнучкість мислення та поведінки (гнучкість як уміння пристосовувати свої дії у відповідь на запит клієнта , динамічність)	8	17,4
18	Широкий культурний світогляд (ерудованість, начитаність, різнобічність, ерудиція, високий рівень культури, інтелігентність)	8	17,4
19	Креативність (оригінальність, винахідливість і різнобічність, творче мислення, імпровізація та винахідливість, уміння вирішувати нестандартні ситуації)	8	17,4

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 6(52) 2025

№	Особистісна характеристика	К-ть авторів	
		а.з	%
20	Врівноваженість (емоційна стабільність)	8	17,4
21	Емоційність (емоційна заразливість, сенситивність, емотивність)	8	17,4
22	Альтруїзм (альтруїстичність, здатність до самопожертви, усвідомлення професійного обов'язку, концентрація на клієнті)	7	15,2
23	Доброзичливість	6	13,1
24	Здатність створювати атмосферу емоційного комфорту (уміння створити теплу та безпечну атмосферу, уміння зняти напругу, уміння вселяти впевненість)	6	13,1
25	Відповідальність	5	10,9
26	Ввічливість (тактовність)	5	10,9
27	Рефлексія	5	10,9
28	Організаторські здібності (уміння керувати, тенденція до лідерства)	5	10,9
29	Почуття гумору	5	10,9
30	Адекватна самооцінка	4	8,7
31	Професійне мислення (психологічне мислення, педагогічне мислення)	4	8,7
32	Високий рівень пізнавальної активності (здатність до самостійного навчання, допитливість, цікавість, глибокий інтерес до психології)	4	8,7
33	Здатність до прогнозування (знання можливих варіантів конфлікту, постановка реалістичних цілей, здатність до планування, педагогічне цілепокладання та передбачення)	4	8,7
34	Атракція (привабливість)	4	8,7
35	Вимогливість	4	8,7
36	Самодостатність (цілеспрямованість і наполегливість)	4	8,7
37	Володіння невербальними засобами спілкування (спілкування жестами, мімікою, пантомімікою)	3	6,5
38	Організованість (дисциплінованість)	2	4,3
39	Ораторські здібності	2	4,3
40	Компетентність (кваліфікованість)	2	4,3
41	Прогресивні уявлення про етичні цінності (моральність)	1	2,2
42	Наявність доброї волі	1	2,2

№	Особистісна характеристика	К-ть авторів	
		а.з	%
43	Уміння тримати оптимальну психологічну дистанцію	1	2,2
44	Практичність	1	2,2
45	Екстравертованість	1	2,2
46	Пам'ять	1	2,2

З огляду на суміжність професій педагога і психолога в сфері освіти, зазначені особистісні характеристики доцільно розглядати як бажані для педагога як консультанта. Проведений аналіз показує, що основними якостями необхідними для консультанта дослідники вважають емпатію, толерантність і уміння встановлювати і підтримувати контакт. Далі йдуть гуманізм, здатність до самоконтролю і саморегуляції, а також здатність виявляти справжні емоції і переживання (конгруентність).

Висновки. Отже, можна зробити висновки, що основним засобом, що безпосередньо впливає на ефективність процесу консультування, є особистість консультанта. Педагогічне консультування буде ефективним, якщо в його основу покладені принципи гуманізму, а основними характеристиками педагога як консультанта є здатність до емпатії, конгруентність і безумовне прийняття, відомі як "тріада Роджерса".

Література:

1. Болотова В.А., Попова Г.В. Контент-аналіз як метод вивчення документів / За заг. ред. проф. Соболева В.О. Харків: Університет внутрішніх справ, 2000. 40 с.
2. Васківська С. В. Основи психологічного консультування: навчальний посібник. К. : Четверта хвиля, 2004. 256 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. К. : Академвидав, 2004. 352 с.
4. Журавель А. В. Чотирьохмодусна модель компетенцій психолога-консультанта системи освіти. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. №1. URL.: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2012_1/zmist.html.
5. Колтунович Т. А. Етичний кодекс психолога: Навчальний посібник. Чернівці : ЧНУ, 2007. 232 с.
6. Чаплак Я. В. Формування готовності майбутніх практичних психологів до консультативної роботи із старшокласниками: автореф. дис. канд. психол. наук; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. К., 2006. 22 с.
7. May, R. (1967). The art of counselling. New York : Abingdon Press.
8. Rogers, C. (1969). Freedom to Learn. Columbus, OH: Charles E. Merrill.

References:

1. Bolotova, V.A., Popova, H.V. (2000). Kontent-analiz yak metod vyvchennia dokumentiv [Content analysis as a method of document review] In V. Sobolieva (Eds.). Kharkiv: Universytet vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian].
2. Vaskivska, S. V. Osnovy psykholohichnoho konsultuvannia [Fundamentals of psychological counselling] : navchalnyi posibnyk. (2004). Chetverta khvyliia. [in Ukrainian].

3. Dychkivska, I. M. (2004). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii [Innovative pedagogical technologies] : navch. posibnyk. Akademvydav. [in Ukrainian].
4. Zhuravel, A. V. (2012). Chotyrokhnodusna model kompetentsii psykholoha-konsultanta systemy osvity [A four-module model of competencies of a psychologist-consultant in the educational system]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. №1. URL.: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2012_1/zmist.html. [in Ukrainian].
5. Koltunovych, T. A. (2007). Etychnyi kodeks psykholoha [Code of ethics for psychologists] : Navchalnyi posibnyk. ChNU. [in Ukrainian].
6. Chaplak, Ya. V. (2006). Formuvannia hotovnosti maibutnikh praktychnykh psykholohiv do konsultativnoi roboty iz starshoklasnykamy [Formation of future practical psychologists' readiness for counselling work with high school students] [Extended abstract of candidate dissertation] Kyiv. [in Ukrainian].
7. May, R. (1967). The art of counselling. New York : Abingdon Press.
8. Rogers, C. (1969). Freedom to Learn. Columbus, OH: Charles E. Merrill.